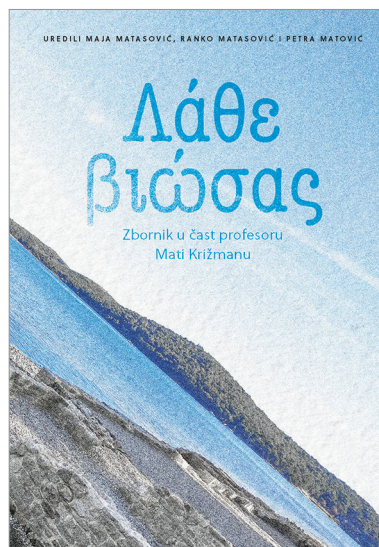

Λάθε βιώσας

Zbornik u čast profesoru Mati Križmanu

(urednici Maja Matasović, Ranko Matasović i Petra Matović)
Zagreb, Ibis grafika, 2022, 254 str.

Nemoguće bi bilo govoriti o zborniku nastalom u čast pokojnom profesoru Mati Križmanu, a da se prije svega ne istakne nekoliko riječi o toj velikoj i osobitoj ličnosti. Profesor Križman rođen je 1934. godine u Šivatima kraj Žminja, a u rodnoj je Istri završio talijansku osnovnu školu i maturirao istovremeno u klasičnoj i realnoj gimnaziji. Diplomirao je klasičnu filologiju i, obranivši disertaciju o imenskom blagu predrimске Istre, doktorirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Nakon što je neko vrijeme bio nastavnik u Istri, arhivist u Državnom arhivu u Zagrebu i lektor hrvatskog jezika u Berlinu, Križman postaje profesorom na Odsjeku za lingvistiku i Odsjeku za klasičnu filologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Kao vrstan istraživač objavio je mnoštvo knjiga i znanstvenih članaka, o čemu svjedoči poduža bibliografija na kraju zbornika Λάθε βιώσας. Područja kojima se bavio obuhvaćala su opću, indoeuropsku i grčku lingvistiku, hrvatski latinizam, a osobito prevođenje, povijest i filološku obradu latinskih zapisa u hrvatskim krajevima. Pored toga objavio je u suautorstvu prijevode *Pulskogoga*, *Dubrovačkoga*, *Zadarskoga* i *Varaždinskoga statuta*. Međutim, Križman nije bio samo osobit znanstvenik koji je iza sebe ostavio mnoga vrijedna pisana djela, on je prije svega bio profesor koji je s ljubavlju brižno odgajao sjeme klasične filologije i lingvistike u svojim studentima. Uvijek je bio otvoren za stručne diskusije, različite stavove, napredak tehnologije, spreman pomoći studentima u njihovu radu.

Zbornik Λάθε βιώσας obuhvaća proslav troje urednika – filologa i nekadašnjih Križmanovih učenika Maje Matasović, Ranka Matasovića i Petre Matović, zatim uspomenu Zdravke Matišić na profesora Križmana, dvanaest radova poredanih abecednim redom prezimena njihovih autora te na kraju bibliografiju radova Mate Križmana koju je sastavila Željka Salopek. Zajednička poveznica svim radovima

jesu različita područja profesorova rada, a već u samom sadržaju može se primijetiti širok raspon tema koje zbornik obuhvaća, od novih etimologija, interpretacija i analiza grčkih tragedija i natpisa, preko zanimljivih i stilski dojmljivih kolokacija Nikole Modruškog, do novijih pristupa grčkim sintaktičkim česticama.

Pomak zarezua. Uspomena na popodneva provedena nad tekstom s profesorom Križmanom prvi je u nizu znanstvenih radova u čast Mati Križmanu. Autorica Ema Bakran, objašnjavajući termin ἀμφιβολία, istražuje ulogu i međusobni odnos psihoanalize i književnosti u proučavanju tekstova, posebice onih koji unutar sebe kriju znatna amfibolična, dvosmislena značenja kao što su proročanstva i Sofoklove tragedije. To, dakako, ne znači da se amfiboličnost, dvoznačnost, krije isključivo u zagonetnim tekstovima, nego upravo suprotno. Zahvaljujući isprepletenom odnosu književnosti i psihoanalize svaki tekst biva podložan amfiboličnom tumačenju u manjoj ili većoj mjeri.

Je li Bartol Kašić preveo Misal? pitanje je koje zaokuplja Petra Bašića pri istraživanju anonimnog misala iz Arhiva Male braće u Dubrovniku. Premda u potpunosti ne odgovara na pitanje, Bašić daje zanimljiva opažanja u prilog tezi da anonimni autor prijevoda *Misala* vjerojatno ipak nije Bartol Kašić.

Nina Čengić daje detaljnu analizu grčkih čestica oslanjajući se na sačuvane starogrčke tekstove u radu pod nazivom *Starogrčki izvori o česticama – Od Aristotela do Dionizija Tračanina*. Čengić ističe kako već na razini definiranja čestica nailazimo na problem. Radi li se o riječama, priložima ili veznicima, ulaze li čestice uopće u gramatičku klasifikaciju, jesu li termini kojima se čestice označavaju tehnički ili književni, koja je uloga metajezika i na koji su način Grci gledali na čestice, samo su neka od pitanja na koje ovaj rad nastoji odgovoriti.

O jeziku rubrika u Prvotisku misala iz 1483. godine govori nam Stjepan Damjanović. Kroz mnoštvo primjera Damjanović uspoređuje osnovni tekst misala i jezik rubrika, određenih uputa i pravila ponašanja tijekom liturgijskog čina. Zaključak do kojeg dolazi jest da jezik rubrika „kao da je između jezika liturgijskih i jezika neliturgijskih hrvatskoglagoljičnih tekstova.”

Neven Jovanović upozorava na *Neke dojmljive kolokacije u nadgrobnom govoru Nikole Modruškoga za Pietra Riarija* istražujući moguće utjecaje na stil Nikole Modruškog iz antičke književnosti, ali i srednjovjekovlja. Dajući mnogobrojne primjere, Jovanović ističe kako jezične kolokacije, uz mnoge druge osobine, govor čine popularnim i jednim od najvrjednijih dijela hrvatskog latinizma.

Mate Kapović u radu *On the Accentuation of Genitive Singular of ā-stems in the Čakavian Dialect of Susak* piše o naglasku imenica vrste *a* koje u genitivu jednine imaju morf -e u čakavskom govoru Suska, odnosno o njegovim naglašenim oblicima. Osim toga autor donosi i novu građu susačkih imenica koje pripadaju *ā*-osnovama, a o naglasku se genitivnog nastavka raspravlja iz dijalektološkog, sinkronijskog i dijakronijskog gledišta.

Maja Matasović i Ranko Matasović u radu pod nazivom *Latinski niger i āter: etimologija i značenje* predlažu novu etimologiju pridjeva *niger* i dokazuju tradicionalnu etimologiju pridjeva *āter* novim etimološkim usporednicama. Oba su pridjeva posvjedočena od Plauta. Autori smatraju kako je *niger* izvorno značilo ‘mračan, lišen svjetla’ te kako je izveden iz iste osnove kao *nictō* ‘žmirkati’ i *cōnīveō* ‘žmiriti, zatvarati oči’, dok je pridjev *āter* izvorno značio ‘čađav, opaljen vatrom’. Iako se ova dva pridjeva na hrvatski jednako prevode – kao ‘crn’, oni ipak nisu sinonimi. *Niger* se može odnositi i na zagasitu i na svijetlu nijansu crne boje, dok *āter* obično označuje samo zagasitu, „mat” nijansu crne boje. Tijekom razvoja jezika, pridjev *niger* sve više zamjenjuje *āter*, koji nakraju postaje arhaizmom.

Petra Matović u tekstu *Paletinovo sjećanje na konkvistu* ukratko opisuje tko je bio Vinko Paletin i nudi dio kritičkog izdanja njegovog latinskog teksta *De jure et justitia belli contra Indos ad Philippum II. Hispaniae regem* s prijevodom na hrvatski, dodajući kako je došlo vrijeme da se objavi ovaj latinski tekst, ali i da je za ovaj pothvat potaknuta primjerom profesora Križmana „kao uzornog priređivača tekstova”.

Rad Milana Mihaljevića *O jeziku hrvatskoglagoljskih brevijara od 14. do 16. stoljeća* prikazuje jezičnu slojevitost hrvatskoglagoljskih brevijara i posebnost hrvatske redakcije u odnosu na druge redakcije crkvenoslavenskoga jezika. Mihaljević, navodeći mnoštvo jezičnih primjera poput asigmatskog aorista, konstrukciju dativa s infinitivom, konstrukciju apsolutnoga dativa, moravizme i dr., pokazuje kako su hrvatski glagoljski brevijari na glasu kao vrlo arhaični. Osim toga spominje kako su hrvatski glagoljaši svoje tekstove prilagođavali latinskim predlošcima, iako su slavenski tekstovi sadržavali snažan grčki utjecaj. Također u hrvatskoj je redakciji prodor elemenata lokalnoga govora bio snažniji od drugih redakcija. Hrvatski su glagoljaši time nastojali tekstove učiniti razumljivim puku i vjernicima.

Nikola Rašić u radu *Multietnička i višejezična Makedonija – skica za etnolingvistički portret* daje uvid u kompleksnost Sjeverne Makedonije istražujući njezino stanovništvo i jezik. K tomu prikazuje povijesno prostiranje i nastanak današnje Sjeverne Makedonije. Od većinskih se naroda u Sjevernoj Makedoniji izdvajaju Albanci i Makedonci. Isto tako postoje dvije dominantne religije – islam i kršćanstvo. Što se tiče jezika, osim službenog makedonskog i albanskog, prisutno je mnoštvo drugih poput vlaških jezika, brojnih dijalekata romskog, turskog, bošnjačkog, srpskog i hrvatskog. Na kraju autor prikazuje razlike između makedonskog i bugarskog jezika.

Tekst Vladimira Rezara *Crtica o grčkom epigramu Rafaela Levakovića* analizira Levakovićev epigram, sastavljen kao počasna pjesma u sklopu djela Ἐξήγησις εἰς τὴν ψδὴν τῆς Θεοτόκου (*Tumačenje hvalospjeva Bogorodičina*) Neofita Rodina iz 1636. godine. Autor u analizi dokazuje Levakovićevo poznavanje grčkih, kao i ranokršćanskih autora, kao uzora pri pisanju. Autor daje prikaz Levakovićeve

obrazovne podloge te naposljetku opisuje tradiciju stvaranja djela na grčkom jeziku na istočnojadranskoj obali.

U radu *Geography in the service of faith: A Jesuit geographical textbook in early modern Croatia* Teodora Shek Brnardić ističe važnu ulogu isusovaca pokazujući kako su se u svome naučavanju služili i antičkim i modernim autorima. Autorica se osvrće i na isusovačko djelovanje na području grada Zagreba, gdje je i izdan prvi hrvatski geografski udžbenik *Veteris & novae geographiae compendiosa congeries* (1714), važan za ranonovovjekovno geografsko znanje u hrvatskim zemljama.

Naposljetku treba spomenuti da je profesor Mate Križman, prema svjedočanstvima njegovih studenata, današnjih profesora, znanstvenika, filologa i lingvista, bio tih i predan profesor koji ih je ne samo obrazovao u stručne nego i odgojio u dobre ljude. Upravo zbog toga profesor Križman, iako je preminuo 2019. godine, i dalje živi u svojim radovima, metodama i u sjećanjima svojih studenata, o čemu nam, pored ovog zbornika, najbolje svjedoči činjenica da su njegovi nekadašnji studenti, danas profesori klasične filologije, nedavno na terenskoj nastavi u Istri svoje studente odveli na vječno počivalište svog profesora i s osmijehom na licu, koji je iskazivao duboku zahvalnost, govorili o iskustvima i anegdotama te tako mlađim generacijama ulili neizmjereno poštovanje prema velikom čovjeku, profesoru Mati Križmanu.

Grgur Gržetić, Ružarijo Lukas i Matea Tunjić